

סֵפֶר וְסֵפֶר

לשבעת ימי הסוכות, הוסיפה התורה יום שמיני, שמיני עצרת, בארץ ישראל – הוא גם יום שמחת תורה. בפרשת 'וזאת הברכה' - מסיימים אנו בו את המחזור השנתי של קריאת התורה, ומיד מתחילים אנו מחזור חדש מ'בראשית'. מוקד ראשי בפרשה הוא ברכת משה לשבטי ישראל. ברכות משה, ועמם ברכות יעקב בסוף בראשית, שופעות התייחסויות היסטוריות וגיאוגרפיות, הקשורות לשבטים. במשך הדורות הוסיפו החכמים נופך משלהם להתייחסויות אלו והפכו אותן משמעותיות ואקטואליות לכל דור.

הדרשה הקלאסית היא זו המתייחסת ליששכר וזבולון, שני בניה האחרונים של לאה. פרשתנו מחברת את השניים: "שֶׁמַח זְבוּלֹן בְּצִאֲתָךְ - וַיִּשְׁשָׁכֶר בְּאַהֲלִיךָ" (לג, יח). מה טיבו של קשר זה? רש"י מסכם את דברי החכמים ועונה: "זבולון ויששכר עשו שותפות זבולון לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה". זוהי הברית הקלאסית, המוציאה את יששכר, מהמעגל הכלכלי ומאפשר לו להקדיש את כל זמנו לתורה. כך מפרש רש"י גם את ברכת יעקב (בר' מט, יג-טו) כשהוא מסתמך על מדרש תנחומא, שלדבריו "מפרש את הפסוקים כולם כמשל": "וַיִּשְׁשָׁכֶר חֲמֹר גָּרָם - סובל עול תורה. רִבְּצָ בֵּין הַמְּשֻׁפְּתִים - אלו התלמידים שלו שמרביצין תורה. וַיֵּרָא מְנַחֵם כִּי טוֹב - זו תורה... וַיֵּט שְׁכֶמוֹ לְסַבֵּל עוֹלָה שֶׁל תוֹרָה, וַיְהִי לְמֵסַע עֶבֶד - זו הלכה..." רש"י מפרש כך גם את הפסוק בשירת דבורה (ה, טו): "וַיִּשְׁרִי בְּיִשְׁשָׁכָר עִם דְּבֹרָה... בְּעֶמְקֵי שְׁלַח בְּרַגְלָיו - בעומקה של הלכה".

זהו דימויו המקובל של יששכר, מעמד החכמים הגדולים בידיעת התורה. על נציגי יששכר שבאו לחברון כדי להכתיר את דוד למלך על כל ישראל, נאמר משהו נוסף (דה"י א יב, לג): "וּמִבְנֵי יִשְׁשָׁכָר יוֹדְעֵי בִינָה לְעֵתִים, לְדַעַת מַה יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל". אין אנו יכולים להיות בטוחים בפירוש תארים אלה. חז"ל חשבו שה'בינה לעתים' קשורה לסוד העיבור, לידע ההכרחי לקבוע את הלוח. אולם, יש בביטוי זה ממד עמוק יותר, קהלת דיבר על כ"ח עתים שבספר קהלת: "לְכָל זָמָן וְעַת לְכָל חֶפֶץ... עַת לְפָרוֹץ וְעַת לְבָנוֹת... עַת לְאָהֵב וְעַת לְשֹׂנְאֵי, עַת מְלָחָמָה וְעַת שָׁלוֹם". האומנם אני יודעים מתי חלים עתים אלה? רבינו בחיי בן אשר, איש הקבלה, לימד אותנו שאותם 28 עתים רמוזים ביריעות המשכן (שמות כו, א-ב): "וְנָאֵת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעוֹת... אַרְבֶּה הִירִיעָה הָאֶחָת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאֶמָה". והוא מוסיף "ועליהם נאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים". משכן התורה אינו שלם אלא עם הבנת העתים המשתנים. על כך אמר קהלת (ח, ה): "וְעַת וּמִשְׁפָּט יָדַע לֵב חָכָם".

בני יששכר, חכמי העתים חייבים להבין את משמעות הזמן בהם הם חיים, דבר זה קריטי במיוחד בימינו. פלג אחד של היהדות מתכחש לשינויים ההיסטוריים שהתרחשו, דורש החזרת העטרה ליושנה, לעבר. פלג אחר מנסה למחוק את העבר כולו, על מורשתו

ותפארתו. עלינו לשמור על ברכות העבר אותן ירשנו, אך אסור לנו לקדשו ללא תנאי. נַעַת
וּמִשְׁפָּט יִדַּע לֵב חָכָם, האם יששכר יודע זאת? האם יששכר קרא את פירוש רש"י לברכת
יעקב עד הסוף?

אמנם כן, רש"י קיבל את הפירוש על יששכר כתלמיד חכם: "ויהי [יששכר] - לכל אחיו
ישראל, למס עובד - לפסוק להם הוראות של תורה... עד כאן הפירוש המוכר, לפיו יששכר
הוא איש הספר. אולם רש"י מוסיף פירוש אחר: "ואונקלוס תרגם בפנים אחרים: שְׁכָמוֹ
לְסָבֵל - זו מלחמות, ולכבוש מחוזות שהם יושבים על הַסֵּפֶר, ויהיה האויב כבוש תחתיו".
לפי אונקלוס יששכר יושב על הַסֵּפֶר, ונלחם שם את מלחמות ישראל. 'פנים אחרים' של
הטקסט, אך גם 'פנים אחרים' של יששכר. מחלוקת בין שני הפירושים? אולי לא, והם
מבטאים ביחד שבהם את הדרישה לסינתזה חדשה, מין הַסֵּדֶר שלא היה בעבר: סֵפֶר וסֵפֶר
במשכנותיו של בני יששכר. זהו אחד הביטויים המהפכניים והאינטגרטיביים ביותר של
חידושה של היהדות בתקופתנו, והיא ראשית הגשמת חזונו של הראי"ה קוק שבדרשתו
הקצרה לראש השנה כתב על שלמות החיים על כל גוניהם. אנו חייבים להביא את הרכוש
הרוחני הכביר של העבר אל תקופתנו בה "התחיל צור ישראל להאיר עלינו בקווי אורה. עד
אשר ילך האור הלוך וגבור ויפוח היום ונסו הצללים", כדי שהקודש יתחדש והחדש
יתקדש. האם יששכר קרא את רש"י?